

Werk en uitkering van Turkse en Marokkaanse immigranten

Arno Sprangers, Aslan Zorlu, Joop Hartog en Han Nicolaas

De arbeidsdeelname van Turkse en Marokkaanse immigranten die in de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen, is vergelijkbaar met die van immigranten uit Europese landen. Driekwart van de Turkse en Marokkaanse mannen die in 1995 naar Nederland zijn gekomen, heeft na vijf jaar werk. Bij vrouwen afkomstig uit Turkije is dit ongeveer de helft en bij Marokkaanse vrouwen één op de drie. De arbeidsmarktpositie van de vrouwen is duidelijk verbeterd. De arbeidsparticipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen, is beter dan die van vrouwen die eerder naar Nederland kwamen.

De afhankelijkheid van Turken en Marokkanen van een uitkering is naar verhouding hoog. Het percentage gezinsherenigende mannen met een werkloosheids- of een bijstandsuitkering is kort na aankomst in Nederland twee keer zo hoog als bij de gezinsvormers. Na verloop van tijd verandert dit beeld. Na vijf jaar is het aandeel met een uitkering onder de gezinsherenigende mannen lager dan bij de gezinsvormers. Kennelijk is het effect van de betere startpositie van gezinsvormers op langere termijn beperkt. Het aandeel met een werkloosheids- of bijstandsuitkering is onder Turkse vrouwen lager dan onder Marokkaanse vrouwen.

1. Immigrantenpanel

Over de integratie van Turken, Marokkanen en andere niet-westerse allochtonen is veel discussie. De immigratie van Turken en Marokkanen bestaat in de eerste plaats uit gezinsvormers en gezinsherenigers. Tot voor kort was er niet zoveel bekend over de dynamiek in de sociaal-economische situatie van Turken, Marokkanen en andere groepen immigranten in Nederland. Om in deze leemte te voorzien, is in het kader van het samenwerkingsproject 'Sociaal-economische dynamiek immigranten' van het CBS en de Universiteit van Amsterdam door koppeling van bestanden met gegevens over niet-Nederlandse immigranten, een longitudinaal databestand gemaakt, het zoge-

naamde immigrantenpanel¹⁾. In het vorige nummer van *Bevolkingstrends* zijn de eerste resultaten van de analyses op dit bestand gepubliceerd. Deze uitkomsten hadden betrekking op vluchtelingen, gezinsmigranten en arbeidsmigranten (Sprangers et al., 2004).

Voor de opbouw van het immigrantenpanel zijn bestanden gebruikt met:

- demografische informatie uit de GBA, de gemeentelijke bevolkingsregisters;
- informatie over migratiemotieven uit het *Centraal Register Vreemdelingen (CRV)* van het ministerie van Justitie en
- gegevens over inkomens en de sociaal-economische categorie uit het *Regionaal Inkomens onderzoek (RIO)*, gebaseerd op gegevens van de Belastingdienst.

Met het immigrantenpanel kunnen, voor cohorten niet-Nederlandse immigranten naar vestigingsjaar, geboorteland en migratiemotief, onderzoeksvragen worden beantwoord in de sfeer van werk, uitkering en inkomens. Niet iedereen is in alle onderzoeksjaren vertegenwoordigd. Er is uitstroom uit het panel door retourmigratie en sterfte, en er is instroom door immigratie. Ook kunnen personen administratief worden afgevoerd. De bevolkingsstatistieken zijn gebaseerd op de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) en betreffen dus de geregistreerde bevolking van Nederland. De regels voor inschrijving in en uitschrijving uit de GBA zijn zo geformuleerd dat de veranderingen in de omvang van de bevolking van Nederland in theorie kunnen toegeschreven aan geboorte, sterfte, immigratie en emigratie. De praktijk is echter weerbarstiger. Zo verzuimen sommige emigranten de gemeente in te lichten over hun vertrek. Als de gemeente na een onderzoek vaststelt dat een persoon niet meer in de gemeente aanwezig is, kan de gemeente weinig anders doen dan de betreffende persoon uit te schrijven onder de noemer 'vertrek onbekend waarheen'. Het CBS boekt een dergelijk vertrek als administratieve afvoering. Het saldo administratieve correcties betreft personen die administratief zijn afgevoerd zonder dat daar een opname tegenover staat. In de migratiestatistieken wordt dit saldo geïnterpreteerd als niet-gemelde emigratie. Om het totale vertrek uit Nederland in beeld te krijgen, worden daarom naast cijfers over de 'echte', geregistreerde emigratie ook cijfers over de emigratie inclusief het saldo administratieve correcties gepresenteerd. Overigens is het niet zeker of het volledige saldo administratieve correcties als niet-gemelde emigratie kan worden beschouwd. Het is ook mogelijk dat het voor een deel gaat om personen die, zonder te zijn ingeschreven, in Nederland blijven (Alders en Nicolaas, 2003).

In dit artikel bespreken we de positie op de arbeidsmarkt van Turkse en Marokkaanse gezinsherenigende en gezinsvormende immigranten. Het gaat steeds om immigranten van 16 tot en met 64 jaar die in de periode 1990–2000 als nieuwkomer zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters. Informatie over de arbeidsmarktpositie is beschikbaar

¹⁾ Deze samenwerking maakt deel uit van het 'Strategisch Programma Sociale Dynamiek en Arbeidsmarkt'. Dit programma heeft als hoofddoelstelling het ontwikkelen van nieuwe, samenhangende statistische informatie over arbeidsmarkt-, huishoudens-, inkomens- en vermogensdynamiek. Het programma is gericht op kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het reguliere CBS-werkprogramma, in samenwerking met universiteiten en onderzoeksinstituten. Zie voor meer informatie: <http://www.cbs.nl/nl/service/onderzoek/strat-ondz/SDA/index-SDA.htm>.

voor de jaren 1995 tot en met 2000. We onderscheiden de volgende sociaal-economische categorieën:

- 1) werkenden (in loondienst of zelfstandig);
- 2) personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering;
- 3) overigen (waaronder personen zonder inkomen).

De indeling naar sociaal-economische categorie is gebaseerd op de belangrijkste inkomstenbron in het desbetreffende jaar. Iemand die gedurende een gedeelte van het jaar een uitkering heeft gehad, maar het grootste deel van het inkomen met werken heeft verdiend, wordt dus als werkende geteld en niet als uitkeringsgerechtigde. Het omgekeerde is uiteraard ook mogelijk.

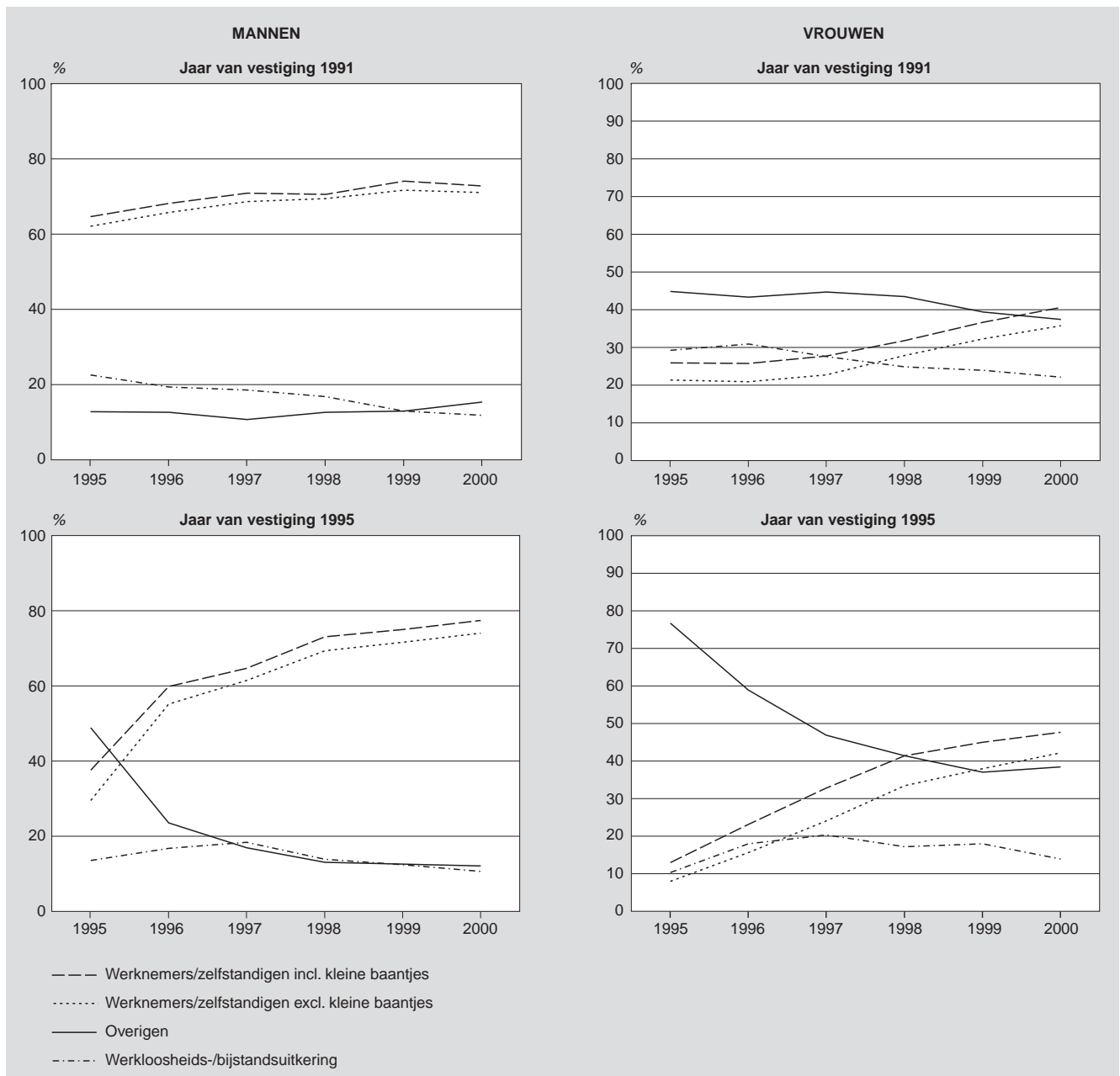
Personen met een WAO-uitkering zijn bij de groep overigen geteld. Omdat immigranten doorgaans relatief jong zijn, gaat het bij dit onderzoek om verwaarloosbaar kleine aantallen. Hetzelfde geldt voor het aantal AOW-ers. Om deze

redenen hebben de gegevens over uitkeringen in dit artikel alleen betrekking op werkloosheids- en bijstandsuitkeringen. Verder worden, bij de werkenden, immigranten met zogeheten kleine banen onderscheiden. Iemand heeft een kleine baan als hij/zij niet meer verdient dan een derde van het minimumloon. Het gaat bijvoorbeeld om personen die in een jaar maar een paar weken hebben gewerkt, of om werk voor maar enkele uren per week, zoals het bezorgen van kranten.

2. Arbeidsdeelname en uitkeringsafhankelijkheid van Turken en Marokkanen

In de grafieken 1 en 2 is de sociaal-economische positie van Turkse, respectievelijk Marokkaanse immigranten van 16–64 jaar weergegeven, voor twee cohorten naar jaar van immigratie (1991 en 1995).

1. Turkse immigranten (16–64 jaar) naar jaar van vestiging en sociaal-economische categorie

Van de cohorten mannelijke Turkse immigranten van de eerste helft van de jaren negentig heeft driekwart aan het eind van dit decennium werk. Van de totale eerste generatie Turkse mannen (inclusief degenen die in bijvoorbeeld in de jaren zeventig en tachtig zijn aangekomen, en die dus dit cohortonderzoek over de jaren negentig niet vertegenwoordigd zijn) bedroeg de netto arbeidsparticipatie in 2000 ongeveer 67 procent. Dat dit percentage wat lager is dan de hier gepresenteerde cohortcijfers is te verklaren uit het gegeven dat onder de totale eerste generatie ook ouderen voorkomen, terwijl de immigranten-cohorten doorgaans jonger zijn.

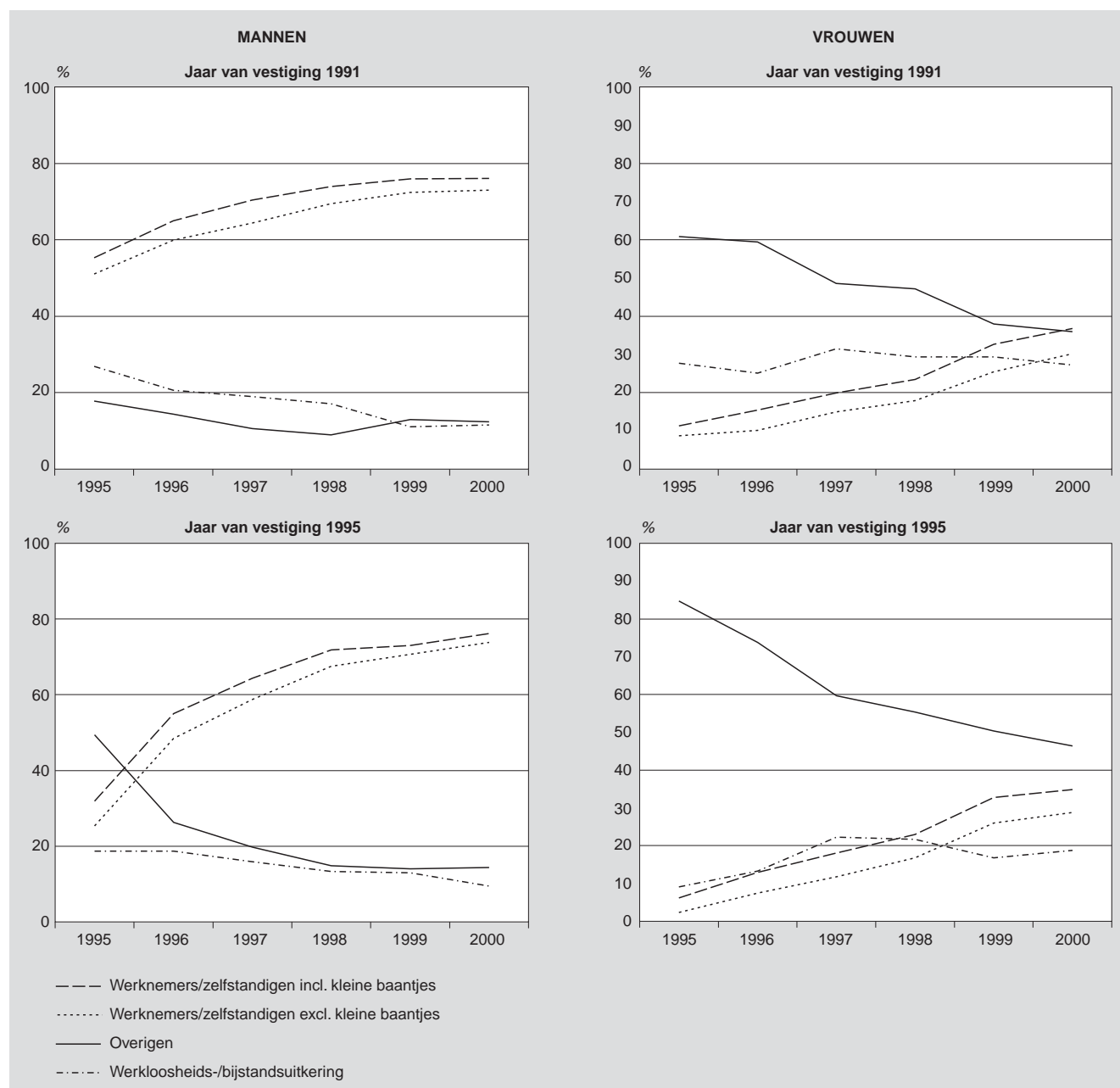
Verreweg de meeste Turkse mannen hebben een baan van meer dan een derde van het minimumloon. Bij de vrouwen is het percentage met een 'kleine baan' groter (ongeveer 5 procent van het totaal) dan bij de mannen.

Het aandeel in het Turkse immigrantencohort van 1995 met een werkloosheids- of bijstandsuitkering neemt in eerste instantie toe, om daarna weer te dalen. De aanvankelijke stijging hangt samen met de beperkte aanspraken op een uitkering direct na aankomst. De latere daling zal verband houden met de hoogconjunctuur aan het eind van de jaren negentig.

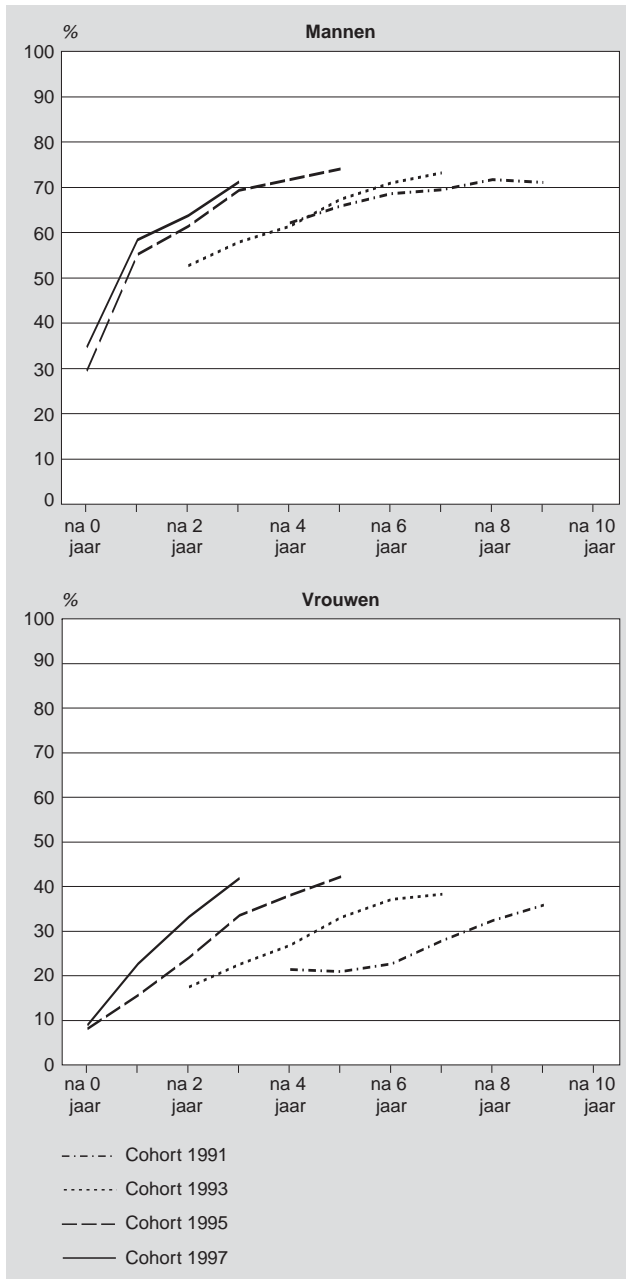
Bij de vrouwen is het aandeel van personen met een uitkering in het jaar 2000 voor recente cohorten iets lager dan voor eerdere cohorten. De verbeterde sociaal-economische positie van recente cohorten zal samenhangen met de relatief gunstige economische conjunctuur rond de eeuwwisseling.

Het beeld van Marokkaanse immigranten vertoont veel gelijkens met dat van de Turken, al ligt de arbeidsparticipa-

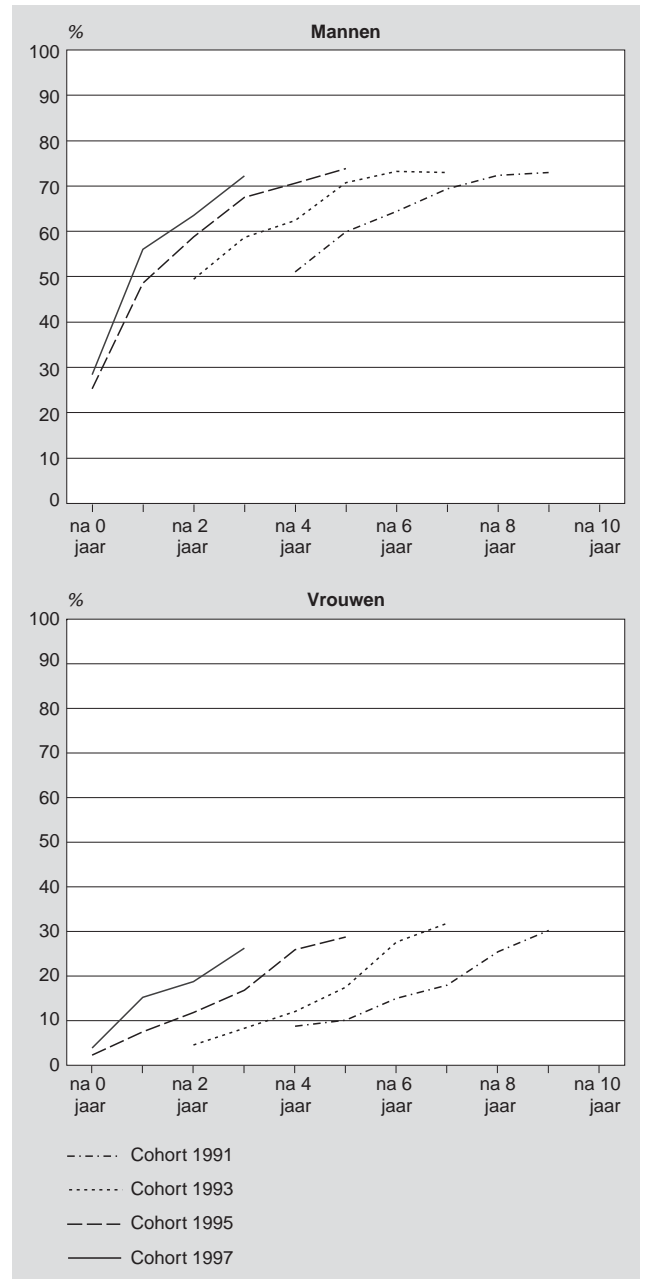
2. Marokkaanse immigranten (16-64 jaar) naar jaar van vestiging en sociaal-economische categorie

3. Turkse immigranten met werk naar vestigingsjaar, exclusief kleine banen

4. Marokkaanse immigranten met werk naar vestigingsjaar, exclusief kleine banen

tie, voor zowel mannen als vrouwen, op een iets lager niveau. Zowel van de Marokkaanse mannen die in 1991 als van degenen die in 1995 naar Nederland zijn gekomen, had in 2000 bijna driekwart werk. De netto arbeidsparticipatie voor alle Marokkaanse mannen van de eerste generatie (dus inclusief de eerdere cohorten) bedroeg in datzelfde jaar 60 procent.

In de *grafieken 3 en 4* wordt een beeld gegeven van het percentage Turken en Marokkanen van 16–64 jaar met werk, voor enkele immigranten-cohorten naar verblijfsduur. De baantjes van minder dan een derde van het minimumloon zijn ook hier buiten beschouwing gelaten.

Voor de meer recente cohorten mannelijke Turkse en Marokkaanse immigranten neemt de arbeidsparticipatie snel-

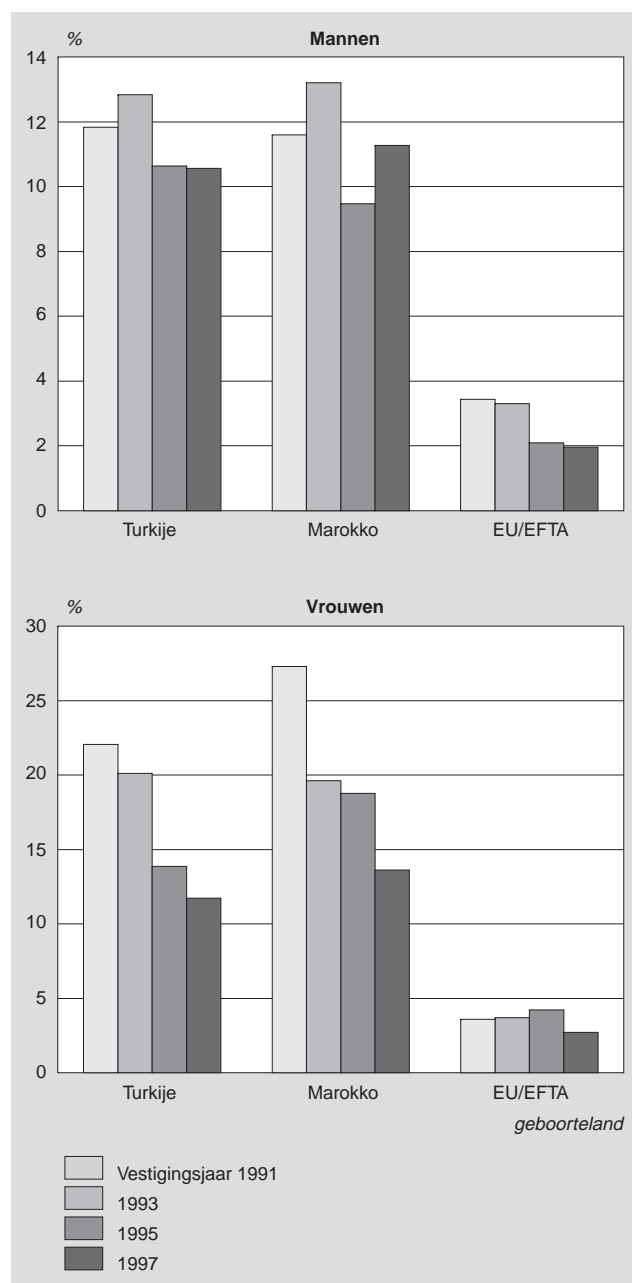
ler toe dan voor eerdere cohorten. Uiteindelijk heeft dus ongeveer driekwart van de mannelijke immigranten een baan. Dit aandeel verschilt niet veel voor eerdere en latere cohorten.

Het patroon van de cohorten vrouwelijke immigranten wijkt af van dat van de mannen. De arbeidsparticipatie van opeenvolgende cohorten neemt sneller toe dan bij de mannen. Het lijkt erop dat – afgezien van conjunctuureffecten – hier ook sprake is van een daadwerkelijk verbeterende sociaal-economische positie van opeenvolgende cohorten. In de eerste plaats kan een gunstiger economisch klimaat een betere 'startpositie' van immigranten inhouden. Ten tweede is het immigratiebeleid door de jaren heen aangescherpt, wat mogelijk geleid heeft tot een zekere 'selectie aan de poort'. Een andere mogelijke verklaring is dat de

hogere arbeidsdeelname een weerspiegeling is van de toegenomen emancipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen. De arbeidsdeelname van Turkse en Marokkaanse mannen stabiliseert na verloop van tijd. De arbeidsdeelname van vrouwen, daarentegen, vertoont een nog aanhoudende stijging. Het lijkt er dan ook op dat voor de vrouwen de deelname aan beroepsarbeid nog verder kan stijgen (uiteraard mede afhankelijk van de economische conjunctuur).

De percentages Turkse en Marokkaanse immigranten met werk zijn voor recente cohorten vergelijkbaar met die van niet-Nederlanders uit landen van de Europese Unie. De arbeidsparticipatie van Turkse en Marokkaanse mannen ligt iets boven die van Europese immigranten. Bij de vrouwen is het beeld omgekeerd.

5. Percentage immigranten met een werkloosheids- of bijstandsuitkering in 2000

De verschillen in uitkeringsafhankelijkheid tussen de Turken en Marokkanen enerzijds en Europeanen anderzijds zijn groter dan de verschillen in arbeidsparticipatie. In *grafiek 5* zijn de percentages van de immigranten met een werkloosheids- of bijstandsuitkering als belangrijkste inkomstenbron weergegeven, voor Turken, Marokkanen en EU-immigranten. De uitkeringsafhankelijkheid van Turkse en Marokkaanse immigrantengroepen is vier à vijfmaal zo hoog als die van immigranten uit Europese landen. Voor de Europese landen is de 'restgroep' weer omvangrijker. Deze restgroep bestaat onder meer uit studenten, huisvrouwen, renteniers en pensioengerechtigden.

Het percentage Turkse en Marokkaanse vrouwen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering is voor recente cohorten beduidend lager dan voor eerdere cohorten.

3. Gezinsherenigers en gezinsvormers uit Turkije en Marokko

Gezinshereniging en gezinsvorming zijn voor Turken en Marokkanen de belangrijkste migratiemotieven.

In de *grafieken 6 en 7* zijn Turkse en Marokkaanse gezinsmigranten weergegeven naar sociaal-economische categorie, voor de immigranten die in 1995 naar Nederland zijn gekomen.

Het aandeel van de Turkse mannen met werk neemt bij de gezinsvormers sneller toe dan bij de gezinsherenigers. Op langere termijn ontlopen de arbeidsdeelname van Turkse gezinsherenigende en gezinsvormende immigranten elkaar niet veel. Het percentage mannen met een werkloosheids- of een bijstandsuitkering is kort na aankomst in Nederland bij de gezinsherenigers twee keer zo hoog als bij de gezinsvormers. Na verloop van tijd verandert dit beeld. Na vijf jaar is het aandeel met een uitkering onder de gezinsherenigende mannen lager dan bij de gezinsvormers. Kennelijk is de betekenis van de betere startpositie van gezinsvormers maar beperkt.

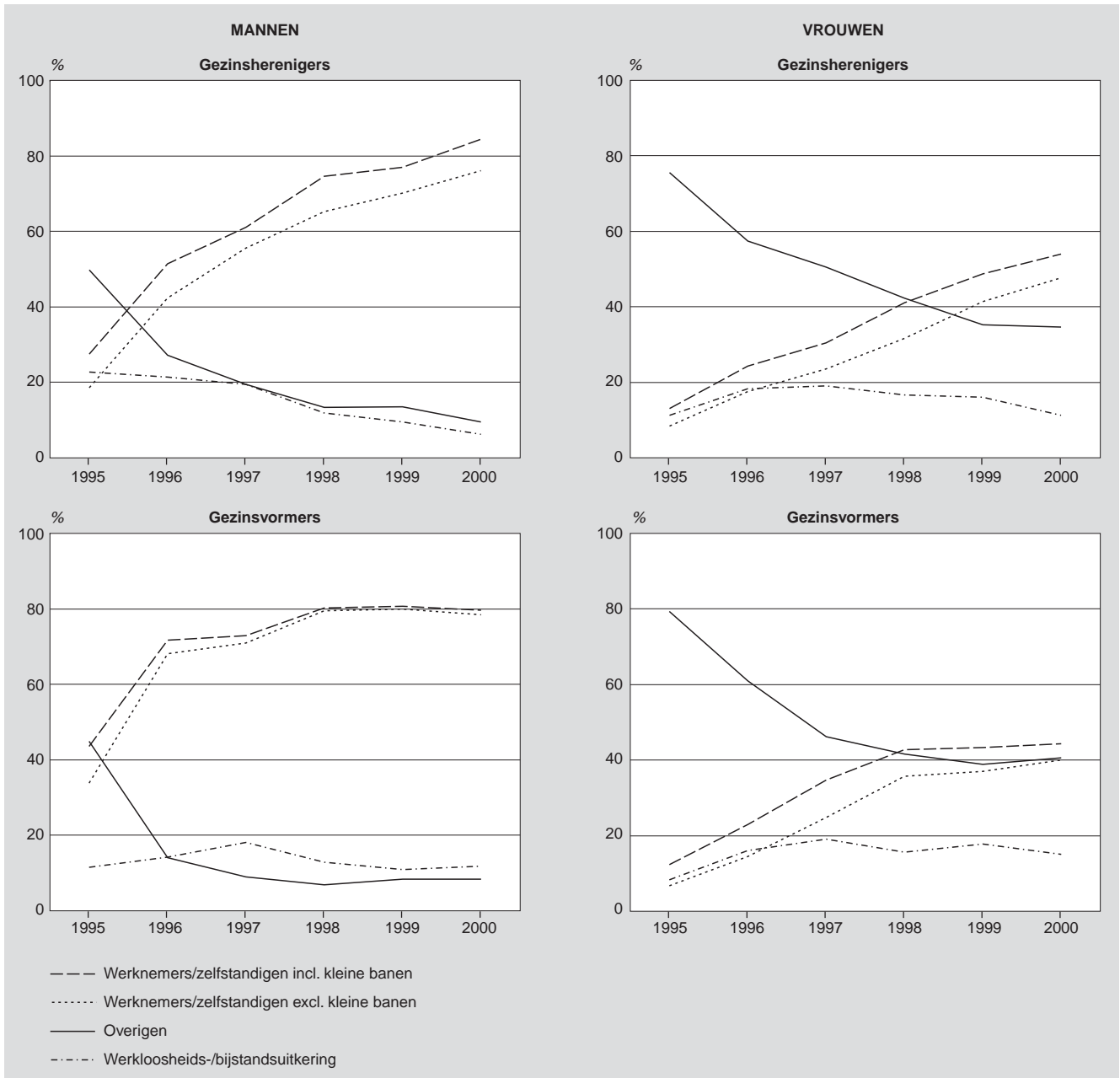
Het feit dat gezinsherenigers, in vergelijking met gezinsvormers, aanvankelijk minder werken, kan samenhangen met de verschillende leeftijdsverdeling van de desbetreffende migrantengroepen. Gezinsherenigers zijn vaak kinderen en de in eerste instantie mindere arbeidsdeelname van gezinsherenigers kan verband houden met het volgen van een opleiding. De grafieken hebben overigens, zoals aangegeven, betrekking op immigranten tussen 16 en 64 jaar.

Bij de Turkse vrouwen verschillen de patronen van werk en uitkeringen niet zoveel tussen gezinsherenigers en gezinsvormers. Na vijf jaar heeft ongeveer de helft werk en is 11, respectievelijk 15 procent aangewezen op een werkloosheids- of een bijstandsuitkering.

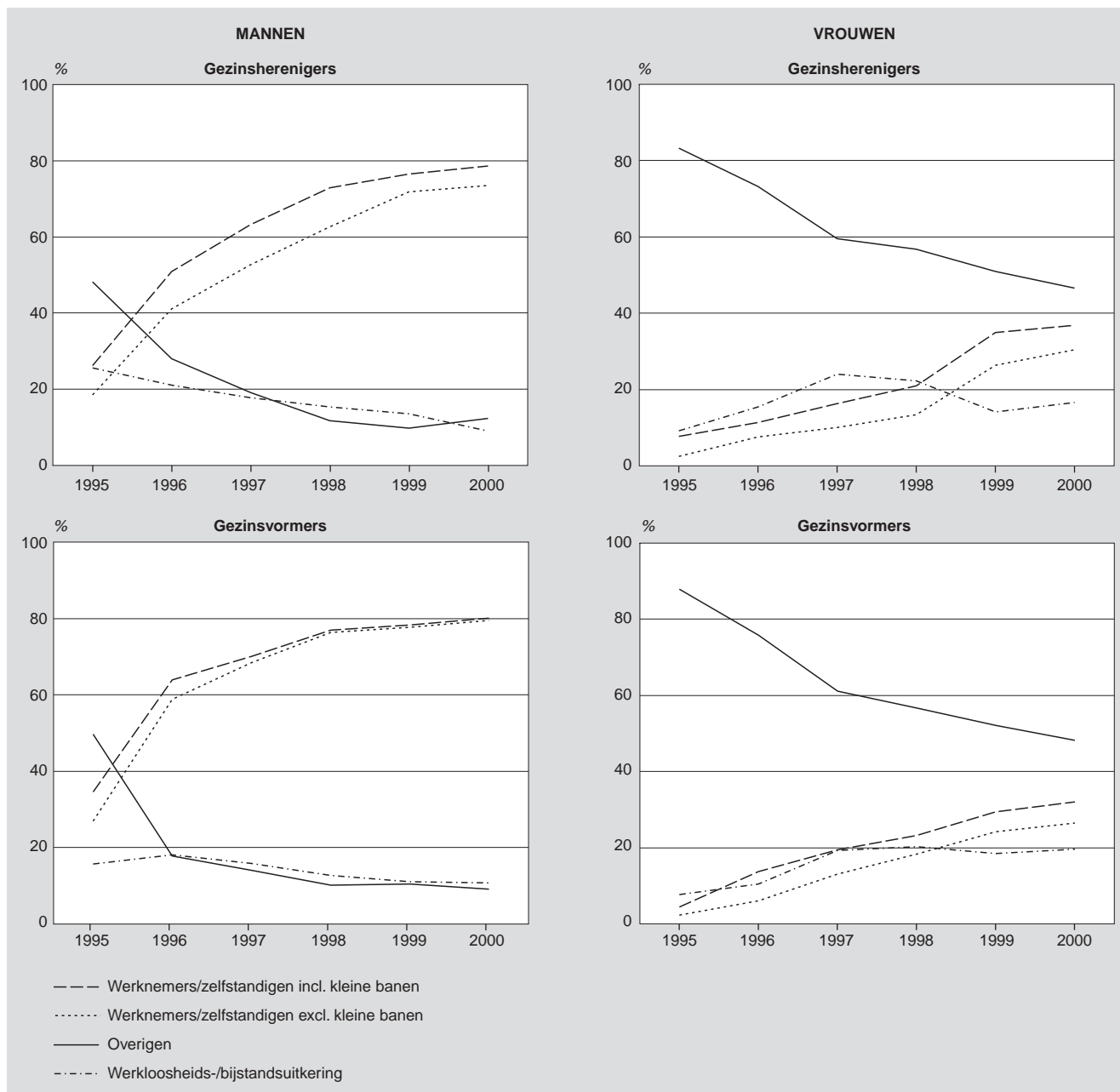
Het beeld voor de Marokkaanse mannelijke gezinsherenigers is bijna identiek aan dat van de Turkse gezinsherenigers. Ook bij de Marokkaanse mannen blijken de gezinsvormers naar verhouding eerder werk vinden dan de gezinsherenigers.

De arbeidsdeelname bij Marokkaanse vrouwen is, bij zowel gezinsherenigers als gezinsvormers, wat lager dan bij de Turken, terwijl de uitkeringsafhankelijkheid iets groter is.

6. Turkse gezinsherenigers en gezinsvormers (16-64 jaar) die zich in 1995 hebben gevestigd naar sociaal-economische categorie

7. Marokkaanse gezinsherenigers en gezinsvormers (16–64 jaar) die zich in 1995 hebben gevestigd naar sociaal-economische categorie

Literatuur

Alders, M. en H. Nicolaas, 2003, Administratieve correcties in de bevolkingsstatistieken. Bevolkingstrends 51 (4), blz. 46–51. CBS, Voorburg/Heerlen.

Sprangers, A, A. Zorlu, J. Hartog en H. Nicolaas, 2004, Immigranten op de arbeidsmarkt. Bevolkingstrends 52 (2), blz. 45–53. CBS, Voorburg/Heerlen.